

Denna text ingår i Riksantikvarieämbetets digitala handbok [Process att förvalta kulturresevat](#)

Samverkan vid förvaltning av kulturresevat

I många kulturresevat finns utöver fastighetsägarna ett flertal olika intressenter och aktörer. Det kan till exempel röra sig om arrendatorer, entreprenörer, djurhållare, föreningar, forskare, grannar och inte minst besökare. En långsiktigt framgångsrik förvaltning bygger på god dialog och samverkan med berörda aktörer. I flera kulturresevat utgör dialog och samverkan en av förvaltarens mest tidskrävande arbetsuppgifter, vilka behöver planeras och budgeteras för. När det finns många inblandade fastighetsägare, aktörer och intressenter är det särskilt viktigt att roll- och ansvarsfördelningen är tydlig och att förvaltaren agerar som den sammanhållande länken. Vid meningsskiljaktigheter gällande skötseln av resevatet bör det inte råda någon tvekan om att det är förvaltaren som har det avgörande ordet, om inte annat framgår av resevatsbeslutet, skötselplanen eller avtal.

Förvaltningen behöver ta hänsyn till många intressen

Förvaltarens huvuduppgift är att ansvara för de åtgärder som framgår av beslutet och skötselplanen, och som ska genomföras för att uppnå kulturresevatets syfte (se avsnittet [Roller, befogenheter och ansvar](#)). Utöver vad som tagits upp i syftesformuleringen finns dessutom ett antal nationella och andra intressen som förvaltaren bör ta hänsyn till.

Som exempel kan nämnas att skyddade områden är en viktig resurs för ett tillgängligt friluftsliv. Av *förordning om statliga myndigheters ansvar för genomförande av handikappolitiken* (SFS 2001:526) framgår att statliga myndigheter ska verka för att deras verksamhet är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning, vilket självfallet också berör arbetet med förvaltning av kulturresevat. I propositionen *Hållbart skydd av naturområden* (Reg.prop. 2008/09:214) skrivs att tillgängligheten till skyddade områden ska förbättras. I propositionen skrivs också att arbetet med områdesskydd bland annat ska bidra till måluppfyllelse inom folkhälsopolitiken, funktionshinderspolitiken och integrationspolitiken samt vara en tillgång för barn och ungdomar.

I många kulturresevat finns utöver kulturhistoriska värden många andra värden, till exempel skyddsvärda livsmiljöer och arter (som ofta också utgör ett biologiskt kulturarv). Dessa kan vara beskrivna i skötselplanen, men behöver inte nödvändigtvis vara det för att kunna tas hänsyn till. Resevatsbeslutet och syftesformuleringen anger området huvudsakliga värden (som inom naturvärden kallas för prioriterade bevarandevärden), vilket dock inte exkluderar att det kan finnas

ytterligare skyddsvärda miljöer, strukturer eller arter. Förvaltningen bör alltid sträva efter synergieffekter och samordna åtgärder så att de olika värdena kan gynnas på bästa sätt.

I flera reservat pågår olika typer av närings-, besöks- eller utbildningsverksamhet. Om reservatet dessutom fungerar som tillfällig eller permanent bostad för fastighetsägare eller hyresgäster behöver detta tas särskild hänsyn till i förvaltningsarbetet.

Gemensam målbild/vision

Det är viktigt att samtliga inblandade har en tydligt formulerad gemensam målbild/vision för reservatets framtid. I vissa reservat har målbilden formulerats i ett visionsdokument, en utvecklingsstrategi eller liknande. I ett sådant dokument kan alla aktörer enas kring en långsiktig ambitionsnivå och verksamhetsinriktning. En sådan målbild/vision kan vara mer omfattande än reservatssyftet och även omfatta åtgärder som ligger utanför skötselplanen, till exempel servering av mat eller boende. Målbilden/visionen bidrar till att samtliga åtgärder som genomförs av olika aktörer bidrar till reservatets långsiktiga utveckling i önskad riktning. När nya projekt eller aktiviteter planeras inom reservatet är det lätt att stämma av dem mot den formulerade målbilden/visionen. Formulering av en gemensam målbild/vision är särskilt viktigt i reservat som innehåller många olika delmiljöer, verksamheter och aktörer.

Gemensamma fältbesök

Förvaltaren bör besöka kulturresevatet minst en gång per år, gärna tillsammans med fastighetsägare, brukare och andra aktörer. I de flesta fall krävs fler besök än så, men behovet av fältbesök varierar från reservat till reservat beroende på skötselbehovet, verksamhetens art, ägarförhållanden, med mera. I många reservat gör förvaltaren minst tre fältbesök: 1. Ett inledande fältmöte i början av året för att diskutera årets verksamhet och kommande skötselåtgärder. 2. Ett fältmöte i mitten av verksamhetsåret för att ta del av och diskutera aktuella skötselåtgärder. 3. Ett avslutande fältmöte, lämpligen innan årets slututbetalning av skötselersättningen görs. Detta fältmöte kan vara del av det kontinuerliga uppföljnings- och utvärderingsarbetet. Vid omfattande restaureringar eller projektverksamhet kan det behövas tätare fältbesök.

Samverkan inom och mellan myndigheter

Naturvård

Intern samverkan inom länsstyrelsen/kommunen är ofta viktig för en framgångsrik förvaltning. Av särskild vikt är en god samverkan mellan naturvård och kulturmiljövård. I många kulturresevat finns biologiska värden som ofta också utgör ett biologiskt kulturarv. Vården av dessa värden kräver god kunskap både om ekologi och om kulturhistoria.

I sällsynta fall förekommer det att biologiska och kulturhistoriska värden kräver olika hänsyn eller skötselåtgärder och att dessa inte kan förenas inom samma område. Utgångspunkten är att kulturhistoriska värden bör ges företräde i kulturresevat (på motsvarande sätt som naturvärden vanligtvis ges företräde i naturresevat), vilket också bör framgå av beslutet och skötselplanen. I situationer där biologiska och kulturhistoriska värden inte fullt ut kan gynnas på samma plats är ett konstruktivt samarbete mellan natur- och kulturmiljövård särskilt viktigt. Ofta går det att hitta mellanvägar som åtminstone i viss utsträckning kan tillgodose olika intressen.

Naturvårdsfunktionerna (eller motsvarande enheter) har dessutom stor erfarenhet av förvaltning av naturresevat, bland annat med avseende på upphandling, avtalsskrivning och markvård, vilket bör tas tillvara. På ett fåtal platser i landet förekommer det att naturvårdsenheten, på uppdrag av kulturmiljöenheten, sköter delar av kulturresevatsförvaltningen. Det händer också att naturvärden bidrar till finansiering av skötselåtgärder i kulturresevat om det finns särskilt höga naturvärden eller om kulturresevatet innehåller Natura 2000-områden.

Lantbruk

I många kulturresevat nyttjas ersättningarna inom landsbygdsprogrammet för att finansiera skötselåtgärder. Det finns även ett flertal olika projekt- och investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet som kan vara aktuella i kulturresevat (läs mer om detta i avsnittet [Finansiering av skötselåtgärder](#)). Förvaltaren bör därför ha en god dialog med länsstyrelsens lantbruksenhet (eller motsvarande enhet).

Skogsstyrelsen

I kulturresevat där det finns skogsmark kan det vara aktuellt att samverka med Skogsstyrelsen, till exempel kring vård av fornlämningar, skogliga skötselåtgärder, kostnadsberäkningar och planläggning av åtgärder. Skogsstyrelsen hanterar också olika stöd, till exempel NOKÅS (Stöd till natur- och kulturmiljövårdsåtgärder i skogen) och de skogliga delarna av landsbygdsprogrammet. Det är dock viktigt att tänka på att den skogliga skötseln i kulturresevat normalt bör utgå ifrån ett historiskt perspektiv och att den måste följa skötselplanen och ligga i linje med resevatets syfte. Skogsstyrelsen

har länge arbetat med jämställda mål kring naturvård och produktion samt på senare år även kring sociala värden. Skogsskötsel ur ett historiskt perspektiv finns än så länge relativt lite erfarenhet av.

Kommuner

Det är en fördel om länsstyrelsen kan engagera kommunen i skötseln av statliga kulturresevat. I flera kulturresevat har samarbeten mellan kommunen och länsstyrelsen gett goda resultat kring marknadsföring, besöksnäring och även den praktiska skötseln av resevatet. På motsvarande sätt bör länsstyrelsen stödja kommuner vid förvaltning av kommunala kulturresevat, främst i form av kompetensöverföring och tillsynsvägledning.

Försäkringskassan och arbetsförmedlingen

I flera kulturresevat sker en del av skötseln inom ramen för arbetsmarknadsåtgärder. Det kan till exempel röra sig om personer som befinner sig i en rehabiliteringsprocess, som har nedsatt arbetsförmåga, som är arbetslösa, nyanlända till Sverige eller som vill praktisera. Arbetsmarknadsåtgärder sker ofta i samverkan mellan kommuner, landsting, försäkringskassan och arbetsförmedlingen. Samarbetsvinsterna kan vara många. Miljön i kulturresevatet kan användas som en social arena och därmed bli mer levande samtidigt som skötselåtgärder kan bli utförda. Utmaningar kring arbetsmarknadsåtgärder handlar ofta om bristande resurser för handledning och om säkerhets- och försäkringsfrågor.

Föreningar och stiftelser

I många resevat finns hembygdsföreningar, andra föreningar eller stiftelser som på olika sätt är engagerade i resevatsskötseln eller i vissa fall också är fastighetsägare. Dessa organisationer kan ofta bidra med värdefull kunskap, lokal förankring och arbetsinsatser. Det är vanligt att föreningarna är engagerade kring fastighetskötsel, guidningar, servering och liknande. Många av dessa insatser ligger utanför skötselplanens ambitioner, men bidrar till att göra resevatet mer levande och attraktivt som besöksplats. Om organisationerna utför skötselåtgärder som finns angivna i skötselplanen får de oftast ersättning för sitt arbete, åtminstone till viss del. Förvaltaren behöver dock vara uppmärksam på att de flesta av föreningarnas medlemmar i vanliga fall arbetar ideellt. Detta innebär att förvaltaren inte långsiktigt kan räkna med medlemmarnas arbetsinsatser som en del av resevatsskötseln. Förvaltaren bör därför inte bygga resevatsskötseln enbart eller i stor utsträckning på föreningarnas engagemang. Förvaltaren bör ha en löpande dialog med föreningar, stiftelser eller liknande om rollfördelning och fördelningen mellan ideella och avlönade arbetsinsatser.

Entreprenörer och konsulter

I de flesta reservat utförs en del eller hela skötseln av externa entreprenörer. I vissa reservat anlitas också konsulter för att göra olika typer av utredningar eller för att bidra i planerings- eller uppföljningsarbetet. Det kan röra sig om allt från läns museer, Skogsstyrelsens uppdragsverksamhet och enskilda företagare till firmor med många anställda. Om det finns kompetens är det en fördel att anlita lokala entreprenörer för att skapa lokal förankring kring reservatet. Kulturresevatena kan på så sätt också bidra till arbetstillfällen och sysselsättning på landsbygden.

I många fall fungerar entreprenörer inte bara som strikta utförare av skötselåtgärder utan bidrar med egna initiativ och med kunskap. Ibland uppstår en gränsdragningsproblematik när entreprenörer också är fastighetsägare, arrendatorer eller på annat sätt är djupt och långsiktigt involverade i förvaltnings- och skötselarbetet. Här behöver förvaltaren vara lyhörd och ta vara på den kunskap som entreprenörerna bidrar med samtidigt som det aldrig får råda någon tveksamhet om att det är förvaltaren som är beställare och den som har ansvar för att skötseln genomförs enligt skötselplanen och reservatsbestämmelserna.

Allmänheten

Kring vissa kulturresevat finns ett stort engagemang eller intresse hos allmänheten. Närboende, besökare och andra intresserade kan ha synpunkter och förväntningar på områdets skötsel och förvaltning. I bästa fall kan engagemanget bidra till att göra området känt och uppskattat och på så sätt bidra till reservatets långsiktiga utveckling. I andra fall kan olika förväntningar orsaka konflikter, till exempel om vissa skötselåtgärder som betesdrift kolliderar med friluftsinressen. Allmänheten bör dock aldrig ges utrymme att styra över reservatsskötseln. Kontakt med allmänheten handlar snarare om dialog och information än om samverkan. Förvaltaren behöver vara tydlig med vilka syften reservatförvaltningen ska uppnå och varför och hur olika avvägningar måste göras för att syftet ska kunna uppnås.

Skötselråd

I de flesta kulturresevat är det en god idé att inrätta ett skötselråd. Skötselrådet fungerar som ett forum för reservatets alla aktörer. Förvaltaren bör vara sammankallande och ordförande. I skötselrådet kan det ingå representanter för alla aktörer som bidrar till områdets skötsel och utveckling: länsstyrelsetjänstemän från olika enheter, kommunen, fastighetsägare, arrendatorer, föreningar, entreprenörer, konsulter, med flera. Förvaltaren avgör vilken sammansättning som är lämplig. I

reservat med mer omfattande verksamhet kan flera olika skötselråd inrättas, till exempel för byggnadsvård, markvård och för publik verksamhet. Skötselrådet kan till exempel träffas en gång i början av året för att planera årets skötselinsatser och en gång i slutet av året för att utvärdera årets insatser.

Nätverk

Det finns flera olika nätverk som kan vara användbara i förvaltnings- och skötselarbetet. Nätverken kan användas för att få kunskap kring skötsel av det egna reservatet och för att sprida kunskap som genererats i reservatet. En långsiktig ambition med kulturresevatinsinstrumentet bör vara att reservaten kan fungera som kunskapscentra för skötsel av kulturhistoriska helhetsmiljöer.

[Nätverket Svenska Kulturlandskap](#) fokuserar på traditionella skötselmetoder i kulturlandskapet. Nätverket vill samla in och dokumentera kunskap om olika skötselmetoder samt vid behov initiera metodutveckling. Nätverket arbetar för att vidareförmedla denna kunskap till brukare, entreprenörer, förvaltare och beslutsfattare, genom till exempel seminarier, föredrag, workshoppar, filmer och trycksaker.

Nätverket för kulturresevatshandläggare fungerar som en samlingsplats för länsstyrelsernas och kommunernas kulturresevatshandläggare. Nätverket samordnas av Riksantikvarieämbetet och träffas en gång per år för ett fältseminarium.

[Agrarhistoriska sändlistan](#) (mejllistan för svensk agrarhistoria) samlar arkeologer, historiker, etnologer, kulturgeografer, ekologer, landskapsarkitekter med flera runt om i landet. Listan används för debatt, frågor, information om nya rapporter, annonsering av seminarier, med mera. Här kan man bland annat få svar på frågor om historisk skötsel i kulturresevat.

[Nordiska förbundet för kulturlandskap](#) är ett internationellt nätverk för yrkesverksamma som arbetar med frågor som rör kulturlandskap.

Utbildning

I flera kulturresevat pågår samverkan med universitet, folkhögskolor och andra utbildningsinstitut, till exempel Dacapo Mariestad/Göteborgs universitet, Sveriges lantbruksuniversitet och olika folkhögskolor. Samverkan har skett både kring byggnads- och landskapsvård. Skolorna förlägger en del av sina praktiska utbildningsmoment till kulturresevat. Reservaten fungerar på så sätt som en inlärningsmiljö samtidigt som skötselåtgärder kan bli utförda. Det händer också att elever genomför en

del av sin praktik i ett kulturresevat. Utöver samverkan med skolor och universitet har olika kurser för allmänheten i till exempel gärdesgårdsbyggande, slåtter, fruktträdsbeskärning och fönsterrenovering organiserats. Så länge utbildningsverksamhet är förenlig med resevatets syfte och skötselplan bör den uppmuntras och utvecklas och kan med fördel integreras i den löpande skötseln av resevatet.